

**Інститут Східної Європи
Кафедра українознавства
Університету «Львівський Ставропігон»
The Eastern-European Institute,
Kafedra Ukrajinovnavstva University «L'viv Stavropigon»**

Микола Шикір

**Історія становлення та розвитку
української діаспори в Москві**

Львів, Видавництво Університету «Львівський Ставропігон», 2015р.

**ББК 63.3(4УКР)-12
Ш-42**

**Друкуються за рішенням Кафедри Українознавства
Інституту Східної Європи Університету «Львівський Ставропігон»,
протокол № 1 від 4 січня 2015 р.**

**За редакцією завідувача Кафедрою Українознавства, директора Інституту
Східної Європи Університету «Львівський Ставропігон», доктора
історичних наук, професора, академіка Академії Наук Вищої Школи
України - Віктора Ідзьо**

Грабовецький В. - доктор історичних наук, професор Кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Недюха М. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Огірко О. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Микола Шикір.

**Ш-29. Історія становлення та розвитку української діаспори в
Москві. Наукове видання. - Львів, Видавництво Університету
«Львівський Ставропігон», 2015р. - 32с.**

ISBN 978-966-8067-43-10

Наукова праця члена Українського Історичного Клубу, кандидата економічних наук, професора Технічного відділу Українського Університету міста Москви Миколи Шикіра «Історія становлення та розвитку української діаспори в Москві» досліджує історію становлення та розвитку української діаспори в Москві» на основі українських національних історичних джерел сконцентрованих в архівах та бібліотеках міста Москви.

Вперше засобами сучасної історичної науки робиться глибокий, фактологічний аналіз історичних джерел з бібліотек та архівів міста Москви, які, висвітлюють історію становлення та розвитку української діаспори в Москві.

ISBN 978-966-8067-43-10

© М.С. Шикір, 2015р.

Зміст

Історія становлення та розвитку української діаспори в Москві.....	4
Список використаних джерел та літератури.....	28

Микола Савович Шикір, випускник Московського державного університету ім. М. Ломоносова, кандидат економічних наук, професор Технічного відділу Українського державного університету міста Москва виступає на засіданні Вченої ради УУМ.

В президії вчений секретар, професор О.Храбан, ректор Українського державного університету в Москві, професор В.Ідзьо

Історія становлення та розвитку української діаспори в Москві

Існує чимала література в різних формах відносно як виникнення Москви, так і походження самої назви. Особливо збільшується вона зараз, коли Москва відсвятковує щорічно свято з дня заснування міста, від часу першої згадки про неї в Іпатіївському літописі. Факт незаперечний. Але коли з'явилося в дійсності саме поселення, що означає назва, звідкіль вона взялася-ніхто до цього часу не може впевнено і аргументовано сказати. Є навіть думка, нібито Москву заснував ще в 432 році нашої ери, князь Мосха, хозарський єврей[6,с.107].

Та більше нас цікавить не історія виникнення та розвитку самого міста, а лише те, який внесок в цю справу зробили за довгі століття вихідці з території сучасної України.

Проблема до цих пір, з нашої точки зору, не досліджена. Окремих епізодів українського сліду в Москві описано багато, але всі вони не мають більш менш системного вигляду. Причин тут безліч. Основні з них відомі читачам, особливо тепер, як на карті світу з'явилась самостійна держава Україна.

Матеріал, що подається нижче, не може, звичайно, вичерпати підняту тему. Це лише спроба скласти певне уявлення про так звану «українізацію «Москви, хоча вона здавна хвилювала і продовжує зараз хвилювати уявлення багатьох дослідників, в тім числі і в Росії.

Можна тільки мріяти, що нарешті знайдуться автори, перш за все з жителів Москви українського походження, які зуміють об'єктивно розкрити не просту

проблему. Нагадаємо: згідно останнього перепису населення в столиці теперішньої Москви, як столиці Росії проживає більше 250 тис. українців. Чи вірити таким даним?

В засобах масової інформації, в побуті говориться, що їх тут наліковується від 800 тис. до 1 млн. Вірогідно, коли з відомих причин люди вимушені були називати при перепису чужу національність.

Ясно одне: найчисельніша діаспора в Москві - українська.

Свою розповідь побудуємо на відомих нам джерелах виключно російського походження.

Щоб уникнути різних звинувачень в передвзятості, яку так часто і легковажно приписують українцям великоруські автори. Книжка “Москва в прошлом и настоящем”[9,с.23-25; с.1167], відкривається висловом,згідно якого Москва - це символ всіх світлих та темних сторінок багатовікової історії Росії. Сказано доречно. Відноситься він і до впливу наших земляків на її розвиток.

Сліди людського побуту на теренах Москви та її окраїнах фахівці знаходять в так званих городищах при розкопках пам’ятки фінського народу Меря. Земляні споруди давніх поселень народу Меря розташовувались, як правило, по берегах річок на підвищеннях, переважно в гирлах або ж на мисах. Доповнювались поселення штучними ровами, насипними земляними валами та дерев’яними частоколами на них. Деякі городища створювались як жертovníки (ніби розташовувались нижче до неба).

Вважають, що такі житла характерні для язичницької культури фінського народу Меря VI-XI століть н.е. так і християнської культури Меря XII-XIII століть[3,с.4-7].

Згідно переказів перша дерев'яна церква воімя Іоана Предтечі постала в Москві біля Боровицьких воріт Кремля в 1291 році. В літературі згадується, що в 1296 році великим князем Данилом Олексійовичем засновано недалеко від Кремля Богоявленський монастир. Тому маємо причини говорити про християнізацію Москви лише в кіці XII ст. Звідки прийшло сюди духовенство-спіночі чи з півдня - невідомо. Зрозуміло давніше бажання звязати якось Москву з Київом.

Впевнено можна стверджувати, що до кінця XII ст. вихідці з півдня не колонізували цю місцевість. Хіба навіть від кочівників вони змушені були ховатися у лісах, тобто тікати з більш родючих до малоосвоєних земель. Якщо під тиском ворога люди півдня переселялися в затишніші лісові краї півночі, то масовий їх вихід з насиджених місць історією не зафіксований. А взагалі до Москвських земель, на яких у XII ст. проживали угро-фіни і слов'яни-кочовики ставилися по іншому, як до більшості слов'янських князівств. Про це окрема розмова. Подальша історія московської землі пов'язується із сусідством із прийшлими із Азії і заснувавшими на Волзі свою державу Золоту Орду татарами. Татари не часто тривожили цей регіон, що давало змогу згуртування тут населення і політичного і економічного центру зокрема. Ясно, що «татарський спокій був на руку возвеличенню Москви.

Перетворення невеличкого поселення на місці теперішнього Кремля в князівську столицю розпочалося при Іванові Калиті, який добився того, що Володимир-перше місто Суздальської землі - становиться додатком Москви. На початку діяльності І.Калити існували самостійні в Тверське, Ростовське, Ярославське, Рязанське князівства, Новгородська, Псковська-феодалні республіки. Іван Калита прославився в історії тим, що поклав підвалини для кристалізації у майбутньому великого Московського князівства. Таким чином маємо всі підстави сказати, що Москва виросла в столицю нового народу, який в свою чергу склався з суміші слов'ян, угро-фінів, туркських народів і татар, і став надалі називатися "північно-східним слов'янством". Було це в першій половині XIV ст. н. е. [7, с.10-17].

На думку багатьох дослідників, особливу і велику роль відіграв осідок Москва, який стояв осторонь татарських розбоїв. Власне в Москву князь Іван Калита після падіння Костянтинополя переніс всі святи нині із Володимира, перевів свій полк та всіх слуг в кількості 1700 чоловік, янаголошує літопис "1700 отроків". З того матеріалу, яким нам вдалося користуватися, це чи не найперша літературна згадка відносно приходу до Москви людей з території України-Руси. Багато авторів наголошує: за часів Івана Калити розпочинається довгий ряд переселень в Москву знатних бояр і купців з інших князівств в тому числі із південно-західної Русі [1, с.21].

В значній мірі переселення з теренів сучасної України пароходило за рахунок духовенства. Чимало для цього зробив митрополит Петро. Його дії мали для Москви неабияке значення. Народився він на Волині. Ще

хлопчиком 12 років Петро поступив в один з тамтешніх пустельних монастирів. Вів тут життя подвижника, прийняв постриг, був удостоїнний спочатку д'яконського, а потім пресвітерського сану, пройшов усі стадії іночеського подвигу. Пішов з монастиря в безлюдне місце на річці Рать заснував монастир. Є відомості що Петро, будучи вже ігуменом Радського монастиря, нібито від татар до Володимира як свідчитиме подальша історія церкви та Москви, очевидно між двома представниками духовенства склалися некрогані церковні відношення.

Сталося між іншим так, що справами Максима був незадоволений володар України-Русі король Юрій Львович. Митрополит з Володимира віддавав перевагу віруючим Московії, майже не довідувався до своїх підлеглих, які перебували у той час у складі іншої держави. Тому Український король Юрій Львович вирішив мати для своїх володінь окремого митрополита. З цією метою він запропонував ігумену Радського монастиря Петру відправитися на відповідне висвячення в Константинополь до патріарха разом з своїм послом та грамотою. Прийняли Петра в православному центрі з великою честі і висвятили на митрополита. Петро повернувся в Київ а не до короля Юрія Львовича у тодішній столичній Львів, пробув тут біля року, а потім переселився до Володимира на Клязьмі, став наступником грека Максима. Глибоко могобільний Іван Калита зблизився з петром, заохочуючи відвідини Москви митрополитом. Старець не залишався байдужим, він благословляв багато починів московського володаря. В решті - решт Іван Калита упросив Петра переїхати на

житло в Москву. В цей час володими уже перестав бути центром Північно-Східної Русі. І лише перебування тут глави церкви надавало йому певне значення. Тоді митрополит був майже незалежний від місцевих князів, так як поставлявся візантійським патріархом і фактично виступав тією особою, що втілювала єдність православної України-Руси і Московського князівства. А для Івана Калита було дуже важливо, щоб вище церковне керівництво знаходилося в його місці, чим возвеличувало би свого князя, вже не кажучи про матеріальну сторону цього акту. А вже до Москви разом з митрополитом переходив також і церковний скарб. Історик Д. Бантиш-Каменський повідомляє, що Петро перебрався до Москви в 1325 році, де невдовзі і помер [1, с. 22-28].

Вихідець з Волині за своє життя зробив для Москви багато різних справ. З його благословення місто почало забудовуватися кам'яними храмами. Він ініціював закладку відомого всім собору в честь Успіння Пресвятої богородиці в Москві [4, с. 70-71; с. 595].

Петро, розказують власними руками виготовив собі з каменю гробницю в якій упокоївся задовго до завершення будівництва храму. Зі слів знавця Москви І. Забеліна гробниця Петра стала немов наріжним каменем могутності та величі до того маловідомого міста. Петра з Волині називають провісником московського самодержавства.

Знайти сліди переселень українців до Москви практично не можливо. Лише відомості про окремих діячів, що збереглися в доступній літературі, старі чи нові назви вулиць, площ, адреси будинків столиці

можуть в якійсь мірі дати приблизну уяву про вклад вихідців з України - Русі в розвиток міста.

Наприклад є дані, згідно яких до Москви переїхав з Чернігова боярин Федір Бяконт. Логічно припустити: подібні люди брали з собою і челядь. Мабуть за значні заслуги перед престолом сам І.Калита став Ф.Бяконту кумом, а похресник, досягнувши 15 років, поступив в Богоявленський монастир з і менем Олексія і через 20 років став патріархом. Цього церковного ієрарха цікавили тільки інтереси Москви, хоча він повинен був опікуватися і православними України-Руси. Владика до речі був високоосвіченою людиною. В 1358 році ним засновано в Кремлі Чумонастир, який з перших днів отримав значимість освітнього центру, куди стали прибувати також учені старці з Київа. Перенесення до Москви православія сприяло приходу сюди з України-Русі багатьох служителів церкви. Там, де зараз стоїть пам'ятник О.С.Пушкіну, в XIV-XVI ст. існувало Києво-Печерське подвір'я [10, с.201].

Всі знають: Москва бере свій початок від Кремля. В перші століття він був військовою фортецею, потім садибою удільних князів, центром Московії.

В 1339 році Іван Калита споруджує нові стіни та башти укріплень з дуба, а наприкінці 15-го століття Кремль отримує цегляну огорожу разом з башнями. За його стінами облюбували собі місце торгівельники. Сюди приїжджали купці з різних країн, в тому числі і з України-Русі. Навколо Кремля виникли окремі поселення звані слободи, які потім переростали в своєрідне місто. Московські князі добре розуміли вигоду торгівлі під стінами Кремля. Вони навіть приймали всякі заходи по її

охороні. Було, наприклад, вирішенообнести другим муром територію, де знаходились торгівельні місця та будівлі. В результаті виникло Китай-місто. Сталося це десь в першій половині XVI ст. В цьому районі, неподалеку від Кремля, зберігся до цього часу Спрувулок (перша його назва-Космодаманський, походить від назви стоявшої тут церкви). Інколи ім'я провулка пов'язують з прийшлими поляками. Воно і так і не так. Панами називали у Москві і українців, особливо тих, котрі перебували в ті часи під владою Литви та Польщі. Ще В.Г.Рубан - чи ненайперший автор московського довідника,згадує наявність Старопанського провулку [13,с.23-29].

Чому з'явилась така назва? Можливо тому, щоб якось відрізнити більш нові поселення від старіших. Цей висновок співпадає з пізнішою історією міста.

Взагалі потрібно відзначити, що в описувані часи православні могли переходити до Москви, тікаючи від утисків католиків на теренах Литви та Польщі. Невідомо, коли виникло, але в межах Китай-міста вказується на існування українського подвір'я в Черкаському провулку[14,с.5], який зберігся до сьогодні і походить не від однойменного міста в Україні, а звязаний з прізвищем князя черкаського, володіння якого знаходились у даному регіоні. Цікаво є також ті обставини,що напроти Кремля на березі Москви-ріки згадується місцевість Києвець[4,с.70-71; с.595].

З кінця XVI століття починає нести службу московському престолу вільне запорізьке козацтво. Наприклад, князь Дмитро Вишневецький, або ж Байда по прозвищу, один час подався з військовим загоном до

царя Івана Грозного маючи наміри залишитися у нього на постійній службі. Цілком можливо, що прийшли козаки могли якимось вплинути на місто. За першу половину XVII століття у нас немає точних джерел. Можна тільки допустити, що діяли ті ж тенденції переселення на північ населення з України-Русі, про що маємо переконливі докази. Д. Баштин-Каменський розповідає про події 1609-1610 років: "малоросійские казаки" під проводом князя Романа Ружинського, допомагаючи третьому самозванцю облягши Москву довго проживали у її околицях[1,с.24-29].

Також відомо, що в 1618 році наступало на Москву 20-тисячне військо П. Коношевича-Сагайдачного (разом з польським королевичем Владиславом). Українські козаки підійшли безпосередньо до міста, розташувалися табором на довгий час біля стін Донського монастиря[15,с.158].

З 1626 року царський уряд офіційно починає зараховувати на дійсну військову службу вихідців з України, особливо після того, як вони побували на Дону. В науковій літературі приводяться дані, згідно яких в такий спосіб до Москви в 1647 році було взято 34 валуйських черкас (так ще називали українців). Зовсім по іншому виглядає друга половина XVII століття. Деякі українські автори характеризують цей період як епоху киевізації Москви. Точка зору їх доречна. Друга половина XVII ст. пов'язана з підписанням гетьманом Богданом Хмельницьким угоди з царем.

За часів гетьмана Івана Мазепи місце з церквою Покрови, де проживали українці, ще називався як "Маросейка". Воно починалося від Поварської вулиці і

включав в садбе такі провулки як Скатертний, Хлібний, Сторожевський, Сабуровський[16,с.23-41].

Так могло бути і ось чому. Для задоволення своїх потреб московські господарі стали запрошувати з України-Русі до двору робітників різних професій - виробників хліба, вина, ткачів, служивих та ін. По такому ж принципу виник існуючий до сьогодні Хохловський провулок, поряд з Маросейкою. Колись навколишнє урочище мало назву “В Старых Садах”, або “Садовники”. Ця частина Білого моста була, як кажуть,самою живою. Розташовувалася вона на крутому південному схилі Москви-ріки, добре продивлялась і прогрівалась сонцем, тому здавна використовувалась для розведення садів. Ще на початку XV ст. район урочища облюбувала столична знать. Тут існував загородний царський двір, була літня резиденція митрополитів, боярські садиби. Сади поставляли до правлячого столу фрукти. А щоб за деревами був кращий догляд, стали спеціально виписувати доглядачів за ними з України, коли появилась така можливість. А.Мартинов описує ситуацію так: ”По присоединении в XVII веке Малоросии, когда тамошние выходцы Хохлы показались в Москве, то они заняли частью и Садовники и с той поры появилось название урочища Хохловка, давшее название этому переулку”[12,с.144].

Хохловський провулок переходить в площу з таким же іменем, яка збереглася до сьогоднішнього часу. Правда, вона зараз перетворена в автостоянку. Але в давні часи навколо неї селилися українці. В Хохловському провулку постає церква. Про неї знаємо з багатьох джерел. Джерелами встановлено, що

побудована вона була в кінці XVII - на поч. XVIII ст. і українські священники висвятили її під іменем Святої Трійці. З перших довідників Москви довідуємось, як цю церкву величали: ”Живоначальныя Троицы, что в Старых Садах, что на Хохловке. С приделами: 1)Владимирскія Пресвятая Богородицы; 2)Дмитрія, Ростовского Чудотворца”[12,с.144-145].

Немає сумніву, що в будівництві церкви в Хохловському провулку приймали безпосередню участь своїми коштами вихідці з України, які селилися навколо. Навіть один з вівтарів названо в честь митрополита Дмитра Туптало, українця по походженню (до речі з козацького роду), славногозвісного релігійного діяча.

Багато чого слід розповісти про церкву Трійці в Хохлах, як її величають теперішні довідники. Храм обезглавили в 1917 році. Деякий час в ньому влаштовувався гуртожиток МДУ. В середині приміщення релігійна споруда була змінена.

Пізніше дана українська церква була віддана під контору “Нефтегазтреста”, потім -кооперативу. В останні роки церква передана релігійним установам (нажаль не українським), в ній проводяться реставраційні роботи, хоч дуже повільно за браком коштів.

Немає сумніву - писав з приводу “києвізації” Москви ще в минулому столітті П.А.Безсонов, що “малороси” мали вплив на “великоруське” суспільство. На його погляд, всякий знає про силу та дії на півночі вихідців з України. В Москві вони займали самі видні місця-від ієрархів до управління консисторіями, ними ж влаштованими, від вихователів царських сімей до монастиських настоятелів, від ректорів, проректорів і

вчителів також ними же проєктованих шкіл, діловодів, дяків та секретарів. Майже все підлягало їх реформі: богословське вчення, виправлення священних книг, текстів, видавнича діяльність, справи розколу в церкві, адміністрація всіх напрямків, проповідь, церковний, громадський та домашній спів, ноти, зовнішній вигляд архирейських будинків, спосіб життя останніх, екіпажі, одяга служителів, предмети та способи навчання, утримання бібліотек, правопис, розмова, суспільні ігри, видовища і т.д. Були серед прийшлих українців добрі релігійні місіонери, священники, військові, законотворці, перекладачі, іконописці, гравери. З ініціативи боярина Ртищева, освіченої людини, але представника старої Москви, цар прийшов до висновку про необхідність перегляду богослужбових книг, в яких було багато помилок, викривлень та інших недоліків. Як вище говорилося, в Москві на всіх рівнях вважали себе єдиними захисниками православного світу, навіть не довіряли грекам у цьому відношенні.

Ідея “Третього Риму” володіла умами багатьох. То ж ніби на прохання Ртищева підтримане царською владою, Київ посилає до Москви велику групу вчених, серед котрих-івидатні богослови: Єпіфаній Славинецький, Арсеній Сатановський, Теодосій Сафонович, Іоникій Голятовський, Гаврило Домецький, Дамаскін Птицький. Найбільшу роль зіграв в становленні та розвитку московської просвіти і культури Єпіфаній Славинецький. Боярин Ртищев розмістив вченого старця з прибулою братією в новозбудованому Андріївському Преображенському монастирі, що на

березі Москви-ріки, і поча посилати сюди молодь вчитися різним мовам, слов'янській граматиці, риториці, філософії. З допомогою Славинецького монастир перетворився в перше вільне братство в Москві, заснована ним школа стає предтечею майбутньої Слов'яно-Греко-Латинської Академії. Невдозі цар призначає Славинецького коректором місцевої друкарні, яку згодом переводить в Кремль, до Чудового монастиря. Знавці всяких наук, європейські освічені люди з України заснували в Москві гніздо освіти. Сюди стали прибувати багаточисленні вихованці Києво-Могилянської Колегії. Вже було багато сказано про Славинецького.

Ще добавимо, що він також випускник відомого закладу, вчився за кордоном, добре знав єврейську, грецьку та латинську мови, історію, археологію. Переклав з латині також ряд світських книг з педагогіки, історії, географії навіть анатомії. Видав два словники-філологічний і греко-слов'янський. Залишив після себе визначний вчений доробок. Як на нашу думку, Славинецький з братією зробив для просвіти в Москві та Росії більше, ніж колись святі Кирило та Мефодій. Але його вплив замовчується, особливо після жовтневого перевороту, мало хто з росіян знає про діяння Славинецького. Чого тільки вартий його переклад Нового Завіту та П'ятикнижжя. Помер богослов в 1675 році і похований в Чудовім монастирі, де працював, тепер не існуючому.

Про вплив киян-вчених на життя в Москві писав на поч. XX ст. історик-академік С.Ф.Платонов так: "Учёные Киевские выходцы, приезджавшие в Москву, показывали своим примером, как много значит школьная наука они

оставались русскими и православными людьми, но, пройдя правильную западнорусскую школу, были много культурнее своих московских собратьев. Наблюдая многих людей, москвичи стали понимать, что их прежнее самодовольство и национальная гордость были наивным заблуждением, что им надо учиться у иностранцев и перенимать у них всё то, что может быть полезным и приятным для московского быта. Так появилось среди московских людей стремление к реформе, к улучшению своей жизни через заимствование у более просвещённых народов знаний, полезных навыков и приятных обычаев”[11, с.258-259].

За гетьманування Юрія Хмельницького до Москви потрапляють українці вже не з власної волі. Ті з них, хто змушений був миритися з царським свавіллям, працювали на возвеличення столиці.

Українські впливи на Москву зросли при царюванні Федора Олексійовича. Особливо змінили її зовнішній вигляд різні споруди.

В перше в Москві все будівництво храмів було продиктоване українським духовенством. Затвердились традиційні для півдня трьох - та п'ятиглавіє при будівництві церков, восьмирики, зменшуючі доверху четвереки і восьмереки у вигляді вежі, стремління церковних форм в височінь утотожнюється з українськими стилями церквобудування. Такі стилі називались «українським барокко». Багато вчому його нагадує св. Ісафа-царевича в Ізмайлові, Покрова Пресвятої богородиці і надвратна церква Ново-Дівочого монастиря.

Українські впливи є наявними і в другій надвратній церкві того ж монастиря-Преображення Господня, де примінено тризначний симетричний поділ плану, яскраві багатогранні глави, типове для стилю нашарування бань. Тогочасні українські форми присутні в храмові, що в Філях.

В першу чергу впливи Києва здійснились в Москві на будівництві нешатрових дзвіниць. Починаються вони з восьмирика на четвиреку і завершуються главною для дзвону. Таких споруд багато в Москві. Найбільш видатна з них-окремо стояча ярусна дзвіниця Ново-Дівочого монастиря.

В години сумного упадку Софії Київської жив і творив у Москві майбутній ростовський митрополит Дмитро Туптало (про вітвар його імені в церкві Троїці в Хохлах вже йшла мова вище).

Про церкви які пов'язані з ним, розповідають, що вона є рідкісним представником громадської кам'яної архітектури, який зберігся в цій чвстині міста після багаточисельних пожеж. Все пов'язане з іменем гетьмана Івана Мазепи в Росії, як відомо, або ж замовчувалося, або ж знищувалося. Наприклад, сучасний ексурсовод по Кремлю розкаже багато про виготовлення гармайти, що біля Арсеналу, її вагу, майстра. Але не знає того, що ця зброя відлита коштом гетьмана Івана Мазепи та подарована останнім Петру І. На стволі гармати, до якого не можна дістатись пересічному громадянинові, є на це відповідний напис. В XVII ст. в Україні під впливом Заходу запановує багатоголосий(парттїсний) хоровий спів в церковній музиці, який внаслідок широкої популярності переноситься до Москви. Поборником

нового мистецтва стає киянин Дилецький, музичний теоретик і композитор високопрофесійного рівня. З яких причин-невідомо, але він приїздив до Москви, де в 1679 році друкується його “Муסיкийская грамота”- перша на теренах Московії праця в області композиції. В ній вже використано лінійне нотне письмо, що прийшло на зміну крюковому[2,с.765].

На початку XVIII століття, при царюванні Петра I, особливо після Полтавської битви в Москву змушені були виїздити кращі просвітницькі сили з України. І вони знову ж відіграють чи не головну роль у розвитку місцевого культурно-духовного життя. Потрібно при цьому зауважити, що перенесення столиці ще північніше зменшило і приплив людей в Москву з Києва.

Видатним церковним пам'ятником епохи Петра I в Москві вважається “Меншикова Вежа” - храм Архангела Гавриїла біля ст.метро “Чистые Пруды”, воздвигнутий під керівництвом знатного українця - архітектора Івана Зарудного.

До речі, в споминах датського посла в Росії Юля Юста, який проїздив в 1711 році через Україну, розповідається, що князь Меншиков - друга особа в Російській імперії - не вмів ні писати, ні читати. Сам же Петро I вийшов на світову арену з своїми реформами відзначається в літературі, при парадоксальній допомозі двох визначних представників київського культурного центру: Феофана Прокоповича (професора Києво-Могилянської Академії, філософа, драматурга, бувшого панегіриста гетьмана Івана Мазепи) і Стефана Яворського (місцеблюстителя патріаршого престолу).

Москву XVIII століття важко уявити собі без розкішних садиб сім'ї Розумовських, кошти на утримання якої поступали з України. В будинку класичного стилю на Воздвиженці (з великим круглим фасадом та колонами, дійшов до сучасників) довгий час проживав гетьман Кирило Розумовський, жонатий на Нарішкіній. Розказують, ніби він приймав у себе всю Москву, під старість виходив до гостей в нічному вбранні з нашітою на ньому андріївською стрічкою. Син же його А.К.Розумовський побудував собі по проекту М.Ф.Казакова палац на Гороховому полі. Славилась також його ботанічна колекція[9,с.23-25; с.1167].

Зараз тут розміщується Інститут фізичної культури. А.К.Розумовський спорудив також недалеко від палацу по проекту того ж М.Ф.Казакова оригінальний круглий храм Вознесіння Господнє (зберігся).

На Тверській-грандіозної архітектури будівля, що вже належала Л.К.Розумовському, потім Англійському клубові, за радянських часів-музею Революції. На Маросейці, в будинку, де зараз аптека та відкрито стелізоване кафе, в кінці XVII ст. з'явилися апартаменти графині Розумовської-першої жінки А.К.Розумовського, побудовані коштом чоловіка. Сім'ї Розумовських, як уже згадувалося, належали в Москві цікаві архітектурні споруди, одні з них дарувалися їй царською владою за службу престолові, другі зводилися за власні гроші, але всі вони утримувалися разом з великою обслугою за рахунок українських маєтків, праці багаточисельних земляків.

В XIX ст. немало співвітчизників змушені були відірватися від рідної землі і перейти на чужу,

московську, котра “велично” дозволяла їм проявити свій розум та талант. Серед них-видатні вчені, літератори, видавці, артисти, історики, добрі знавці різних професій.

Слід нагадати в зв'язку з цим Рубана, Амбодика, Бортнянського, Козицького, Сохацького, Наріжного, Капніста, Богдановича, Гнідича, Максимовича, Короленка та багатьох інших.

Не раз бував у Москві Т.Г.Шевченко. В стінах Московського університету працював історик, славіст, філософ, письменник Осип Бодянський. Ним здійснені важливі видання праць і документів серед котрих “История Руссо”, “Летопись очевидца”.

Прикрашають сучасну столицю Росії і два пам'ятка українцю М.В.Гоголю, який довгий час в ній проживав, а також один із найкрасивіших пам'ятників на березі Москви ріки перед гостинницею “Україна” - великому Кобзарю - Т.Г.Шевченку.

У Великому театрі співали вихідці з України, в тому числі автор національної опери “Запорожець за Дунаєм” Гулак-Артемівський (похований на Ваганковському цвинтарі). Біля Донського монастиря знаходиться могила першого історика України Баштин-Каменського. Приблизно в цей період на мапі Москви з'являється ще одне компактне поселення українців з назвою “Хохловка” в районі Рогожської застави на Таганці. Були для цього, з нашої точки зору, певні причини. Навколо Рогожської застави селилися рзкольники, в своїй більшості вони торгували продуктами з різних регіонів України, в більшості зерном. Царськими указами Україні не дозволялося вступати в прямі зв'язки з закордоном. Торгівля хлібом

йшла зовні через Росію. Очевидно, що якась частина українців, яка торгувала хлібом селилася поруч з розкольниками. Після багаточисельних перейменувань до нас все таки дійшли назви вулиць: Новохоловська, Грайвороновська з однойменними провулками, ще недавно тут були Великохоловська вулиця та текла невеличка річка Хохловка[8, с.46-48].

На возвеличення Москви працювало її населення українського походження в ХХ століття. Земляки вирішили в 1910 році подати на розгляд Московського Губернського присутствія статут клубу “Українська хата”. Але градоначальник не захотів реєструвати документ і вніс протест до Сінату. Цю позицію підтримало також Міністерство внутрішніх справ імперії.

На початку століття в Москві видавався журнал “Украинская жизнь” за безпосередньою участю Симона Петлюри.

В 1924-1930 роках діяла музична драма, а в 1930-1932 роках працював театр муз-драми РСФСР. Припинив останній свою діяльність з відомих причин в 1934 р.

Боротьба з так званим з українським буржуазним націоналізмом перекинулася і в Москву.

В 30-роки були тут українська школа (тепер приміщення “Легпрома”) в Хохловському провулку, бібліотека, пізніше ліквідовані. А чого варті різні творчі колективи без талановитих українців. Хто не знає голосу знаменитого українського співака Івана Козловського, чи художніх фільмів українця Сергія Бондарчука? За радянської влади в Москву переводились співвітчизники по патрійній, урядовій, науковій, мистецькій та інших

“лініях”. Велика кількість обдарованої молоді залишалась після навчання в вузах, аспірантурі, служби в армії.

В 30-роки погнав на Москву багатьох людей штучно організований в Україні голод...

Москва кінця ХХ початку ХХІ століть, це засновник і голова Об'єднання українців Росії, засновник часописів Український Кур'єр, Український Вибір, “Українське життя”, Олександр Руденко-Десняк, це засновник і голова Бібліотечної Ради Української Бібліотеки в Москві Юрій Кононенко, засновник і голова Українського Історичного Клубу міста Москви, засновник і ректор Українського Інституту при Московському державному відкритому педагогічному університеті, засновник і ректор Українського державного університету в Москві, редактор Наукового Вісника Українського Інституту при Московському державному відкритому педагогічному університеті, редактор Наукового Вісника Українського Історичного Клубу міста Москви, засновник і редактор: Українського Історичного Альманаху в Росії, Української Історичної Газети в Росії, Наукового Вісника Українського Історичного Клубу, Наукового Вісника Українського Університету міста Москви, організатор міжнародних наукових конференцій “Українська діаспора в Росії”, “Українсько-російські відносини на зламі тисячоліть”, міжнародної наукової конференції пам'яті “Гетьмана Петра Дорошенка” - доктор історичних наук, професор, академік Віктор Ідзьо. Цього талановитого і видатного українського історика, учня академіка В.Грабовецького, що з наукової школи І.Крип'якевича-М.Грушевського,

що проживає в Москві ось уже близько 30 років, який внаслідок клопіткої праці, став доктором історичних наук, професором, академіком Міжнародної Академії Наук Євразії та в Україні академіком Академії Наук Вищої Школи України, лауреатом премії ім. академіка І.П.Крип'якевича та номінантом нагород, зокрема він став кавалером ордена Короля Данила Галицького, слід віднести до найвизначніших українських діячів кінця ХХ – початку ХХІ століття, що проживали у Москві.

Однак вітати Віктора Святославовича Ідзьо передусім треба як видатного організатора та історика за розбудову української науки та освіти в Москві - Українського державного університету в Москві та чисельні наукові праці та монографій з проблем української діаспори, зокрема: “Українська діаспора в Росії. Історія, наука, релігія”. Львів. БАК. 2002, 304с., яка отримала 7 - місце в класифікації найкращих наукових монографій Світу 2002 року, наукові праці: “Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії “Украинский Вестник ” та “Украинская Жизнь” у першій чверті ХХ століття. - Львів “Сполом”, 2007 та 2012р.”, “ Митрополит Андрій Шептицький на шпальтах російської преси та часопису українців Росії “Украинская Жизнь” в 1914 - 1917 роках ХХ століття. - Львів “Сполом”, 2007.- 52с.”, “Леся Українка: поет, літературознавець, борець - революціонер за відновлення незалежної Української держави в 1917 році - аналіз творчості українських видань та часопису московських українців “Украинская Жизнь” в першому десятилітті ХХ століття. - Львів “Сполом”, 2008. - 44с.”, “Міжнародні наукові конференції “Українська діаспора в

Росії”, “Українсько - російські взаємовідносини” в Москві у 1997 - 2007 роках. - Львів “Сполом”, 2008. - 80с.”, “ Український Університет м. Москви в 1992 - 2007 роках. - Львів “Сполом”, 2008. - 92с.”, “ Українські Греко - Католики в Росії”. - Львів “Сполом”, 2009. - 80с.”, “Міжнародні наукові конференції “Українського Історичного Клубу, Українського Університету міста Москви в Україні в першому 10 - ти літті ХХІ століття. - Львів “Сполом”, 2009. - 98с.”, “Украинский Вестник” (Санкт - Петербург, травень - вересень 1906) та участь у його роботі Михайла Грушевського . - Львів “Сполом”, 2009. - 68с.”, “Українізація. Голодомор. Сибірські Концтабори”. - Львів “Сполом”, 2008. - 44с.” та багато інші, що розширюють знання з багатьох проблем української діаспори в Росії.

Слід наголосити, що власне за його ініціативою в 2009 році було створено професійний науково-популярний фільм ”Український Університет, Український Історичний Клуб міста Москви на межі тисячоліть”.

Власне ним був опрацьований в московських архівах та бібліотеках, зокрема в Російській державній бібліотеці міста Москви, матеріал, який поставлено ним в основу своїх наукових праць під назвою ”Українська діаспора в Росії”, що склало йому велику повагу в українському міжнародному науковому товаристві.

Власне за них, академіка Віктора Святославовича Ідзьо було обрано Членом Президії Наукової Ради при Світового Конгресі Українців, першим віце - президентом Міжнародної Асоціації “Україна та Світове Українство”, Дійсним Членом Наукового Товариства ім.

Т.Шевченка, Почесним Науковцем Республіки Татарстан РФ, Почесним Науковцем Українського Історичного Клубу міста Москви.

Він був також член Об'єднання українців Росії (ОУР), делегат від УІК та УУМ на всіх Конгресах Об'єднання українців Росії та Світових Конгресах українців в Києві.

В 2009 році академік В.С.Ідзьо заслужено і справедливо на честь 30 - ти літньої науково - педагогічної діяльності (1979 - 2009) був нагороджений орденом “За розбудову України”.

В 2011 році за міжнародну наукову співпрацю Академією Наук “Трипільська Цивілізація”, академіком, а згодом віце-президентом якої його було обрано - медаллю “20 років незалежності України” і т. д.

В 2010 році його діяльність на благо України в Москві та Росії теж зауважена, доктора історичних наук, професора, академіка, ректора УУМ В.С.Ідзьо було внесено до наукової книги “Науковці України – еліта держави” та почесної книги “Ювіляри України”.

Сьогодні його визначна заслуга це наукова праця - “Украинская жизнь” - культурний, науково-просвітницький, політичний орган українців Москви та Росії у 1912-1917 роках, яку він присвятив до 100-річчя з часу заснування журналу(1912-2012рр.)... [17,с.21;с.18; с.62-90; с.4-8].

І хоча сьогодні аморальні львівські кадебісько-есебеушні сексоти типу пройдисвіта та кадебіського провокатора Я.Гелетія та львівської сексокти відділу контррозвідки КДБ-СБУ О.Палигіної, яка в епоху диктатора В.Януковича по завданню чи за участю СБУ,

розповсюджували про академіка В.С.Ідзьо в інтернеті всякі брехливі вінегрети-пасквілі, опираючись на українофоба та сексота ФСБ “російського політолога” Андрія Окару, який дефелює за сприянням українофобів можновладців СБУ-ФСБ в епоху В.Януковича, на всіх лже-українських та олігархічно-українофобських та москвофільських каналах України, який весь час тільки зневажав, знищував і писав доноси на все українське в Москві, слід наголосити, що Довідник «Академік Віктор Ідзьо. Бібліографічний довідник з нагоди 30 - ти літньої науково-педагогічної діяльності (1979 – 2009) . - Москва, 2009, укладений незалежними та солідними українськими та іноземними вченими та українськими патріотами, які повні науковості, гідності, честі і поваги в українському і міжнародному науковому суспільстві...

Таких укладачів, як: Я.Дашкевич, П.Кононенко. Грабовецький, В.Дудченко та інших визначних рецензентів, на ім'я, науковість та моральну солідність яких, наплювала СБУ - Секта бандитів України з своєю аморальною львівською сексоткою СБУ О.Палигіною, яка у сенсально-брехливо-аморальному дописі-вінігреті в інтернеті, не давши можливості академіку В.Ідзьо на альтернативну відповідь, за поданням чи оформленням чи прямим фабрикуванням Львівської філії СБУ - Секти бандитів України, в епоху диктатора та українофоба В.Януковича, а власне в цей час була організована львівською філією СБУ ця провокація, є аморальною брутальною брехнею і наклепом з метою дискредитувати все україно-центричне науков-освітнє та культурно-громадське життя в українській Москві...

Слід наголосити, що за свідченням надзвичайно таємних архівних документів, що зберігаються в Москві і доступні мені, як Послу СРСР та Росії в Америці, можу наголосити, що львівська філія СБУ в епоху В.Януковича завжди була осередком терору, насилля, масових вбивств провокацій та дискредитацій патріотичних українців, діяльність якої потребує серйозного прокурорського і антикорупційного розслідування... В Львівській філії СБУ (Секти бандитів України) в епоху В.Януковича, за дослідженнями компетентних і чесних та незалежних фахівців..., панувала корупція, хабарництво, рейдерство, неправомірне захоплення майна відділом контррозвідки, оперативним та слідчими відділами СБУ..., поділ награбованого з центральною інфраструктурою СБУ, що в Києві за «дахування», тобто покривання злочинів... В цей же час внаслідок мафіозності та корупції, львівською управою СБУ з центральним офісом СБУ в Києві, у Львові СБУ здійснювалися злочини проти людяності, терор та масові репресії, вбивства визначних українських діячів від В.Івасюка до І.Білозіра та багатьох інших... Аналогічні злочини і в епоху В.Януковича проти В.Ідзьо здійснював і Івано-Франківський відділ СБУ... та інші...

Отже діяльність львівських сексотів СБУ цього часу, зокрема донос Я.Гелетія, та інтернет-вінігрет СБУ під кодовою назвою «О.Палигіна» та інших, до речі з якими академік Віктор Ідзьо навіть не був знайомий..., очевидно мають бути досліджені незалежною від СБУ, Генеральною Прокуратурою України та новоствореним Антикорупційним Бюро України, офіційний запит-заяку цим науковим дослідженням ми туди подаємо... [17,с.21;с.18; с.62-90; с.4-8].

Москва на початку ХХІ століття це і космонавт - українець, президент Товариства “Славутич” Павло Попович, засновниця українського хору міста Москви - Вікторія Скопенко, засновник митрополії УПЦ КП в Росії, митрополит Адріан, засновники Української Греко - Католицької Громад міста Москви: отці Української Греко-Католицької Церкви: Олександр Сімченко та Валерій Шкарубський та інші[5,с.5-24].

Нарешті, найбільша діаспора в столиці Росії, місті Москві більше 1 млн. - українська, поборниця демократичних змін в суспільстві. Її представники приймали безпосередню участь під жовто-блакитними стягами в чисельних маніфестаціях, мітингах, походах столичного населення за встановлення кращого порядку в Росії. І зараз серед урядовців, депутатів, керівників різного рангу є чимало українців...

Професор УУМ М.С.Шикір та ректор УУМ В.С.Ідзьо, як організатор та керівник в президії під час I Міжнародної наукової конференції «Українська діаспора в Росії»

Список використаних джерел та літератури:

1. Баштин-Каменський Д.Н.История Малой России. Репринтне видання. - К.,1993.
- 2.Большая Советская Энциклопедия. - М.,1947. - Т.55.
- 3.Гумилёв Л.В какое время мы живём. - М.Ж. «Соласие», 1991. - №1.
- 4.Забелин И. История города Москвы. - М.,1905.
- Часть 1.
И.Забелин. Материалы для истории, археологии и статистики города Москвы. - М.,1884. - Ч.1.
- 5.Ідзьо Віктор. Українська діаспора в Росії. Історія, наука, релігія. - Львів "БАК", 2002. - 304с.
- 6.Кандиба В.М. История русского народа до 12 в. н.е. - М., 1995.
- 7.Ключевський В.О. Русская история. - М.,1993.
8. Мартынов А. Названия Московских улиц и переулков. - М.,1881.
- 9.Москва в прошлом и настоящем . - М., 1909.
Москва. Путеводитель. Под ред. Е.А.Звягинцева. М.1915, с.1967.
- 10.По Москве Репринтное издание. - М.,1991.
11. Платонов С.Ф. История России. СПб. Репринтное издание. - М.,1995.
- 12.Православная Москва. - М.,1993.
- 13.Рубан В.Г. Описание императорского столичного города Москвы. - СПб.,1782.
- 14.Соколов В. Указатель жилищ и зданий в Москве и адресная книга с планом. - М.,1826.
- 15.Творогов.О.В. Древняя Русь. - СПб.,1994.

16.Творогов В.Г. Описание императорского столичного города Москвы. - СПб., 1782.

17.Шикір М. Українці в Москві. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. - Т.І.

Шикір М. Українці в Москві. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1999. - Т.ІІІ.

Шикір М. Гетьман Петро Дорошенко. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.ХІ.

Академік Віктор Ідзьо. Бібліографічний довідник з нагоди 30 - ти літньої науково-педагогічної діяльності (1979 – 2009) . - Москва, 2009.

Професор УУМ М.С.Шикір та ректор УУМ В.С.Ідзьо, як організатор та керівник в президії під час I Міжнародної наукової конференції «Українська діаспора в Росії»

Наукове видання

Микола Шикір

Історія становлення та розвитку української діаспори в Москві

Подано до друку 2.09.15 р.

Підписано до друку 22.09.15 р.

Формат видання 60/ 84 1/16. Папір

офсетний. Умовн.друк.арк.10,25

Зам.56. Тираж 300 екз.

**Львів,
Видавництво Університету «Львівський
Ставропігон», 2015р.**

Професор УУМ М.С.Шикір та ректор УУМ В.С.Ідзьо під час співпраці в Українському Університеті міста Москви